

Doğu Türkistan Sorunu

Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Xinjiang), bugün dünyada insan hakları ihlallerinin yaşandığı coğrafyalardan yalnızca biri. Ancak Anadolu Türkleri için bu coğrafya tarihi münasebetleri ve kültürel ilişkileri bakımından çok şey ifade ediyor. Konum olarak her ne kadar Anadolu'ya uzak bir bölge olmuş olsa da, yaygın adıyla Doğu Türkistan; her zaman için Türk toplumunun hafızasında anayurt olarak yer edinmiştir. Büyük çoğunlukta, Uygurların ve Anadolu Türklerinin İslam'ı benimsemiş olması bu yakınlığı daha da arttırmıştır.

Ulusal medyanın pek gündemde yer vermediği Doğu Türkistan sorunu, uluslararası camiada yeterli olmasa da bir yankı bulmuş ve büyük çoğunluğunu Avrupa devletlerinin oluşturduğu 22 ülkenin büyükelçileri, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde hazırlanan bildiriye yayınlamışlardır. BM'nin bu bildirisi ile bu sayede resmi bir adım atılmıştır. Ancak güzel gelişmelere rağmen Doğu Türkistan küreselleşen iktisadi dünya ve devlet politikaları arasına sıkışıp kalmıştır.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi (Xinjiang); petrol, doğalgaz, uranyum kaynaklarına sahip olduğundan dolayı Çin için büyük önem teşkil ediyor. Aynı zamanda geniş tarım topraklarına sahip ve Çin'in pamuk ihtiyacının yarısını karşılıyor. Çin Hükümeti "Gelişmiş Kültüre Yönelişin Teşvik Edilmesi"¹ politikası adı altında resmi ideoloji propagandası ve büyük bir asimilasyon çalışması yürütüyor. Bu politika bağlamında 1949 yılından bu yana bölgeye "Han" kökenli Çinli nüfus yerleştiriliyor. 1949 yılında Çin kökenliler bölge nüfusunun %7'sini teşkil ederken 2002 yılında %40'ını teşkil ediyordu. Bölgedeki enerji sektörünün gelişiminden kaynaklı oluşan istihdamın tamamından Çin kökenliler faydalıyor. Bu sebepten dolayı Uygur halkı için işsizlik ve kötü yaşam koşulları had safhada. İşsizlikle beraber; baskı rejimi, Uygur halkı üzerinde refah seviyelerini son derece düşürecek uygulamalara gidiyor. Komünist rejim, Müslüman Uygur halkının İslama dair ibareler taşımasından ve ibadetlerini yerine getirmesinden son derece rahatsız. Sakal bırakmak, cami dışında dini kıyafet giymek yasak. Ramazan ayında okullarda ve devlet dairelerinde oruç tutmak yasak. Camilerde kamera sistemleri ile ibadet eden halk fişleniyor ve "Radikal Görüşlü" olarak nitelendirilerek "Eğitim Merkezi" adı altında toplama kamplarında zorla tutuluyor. Toplama kamplarında tutulan Uygurlu sayısı ABD Dışişleri Bakanlığı verilerine göre 3 milyonken Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu verilerine göre ise bu sayı 1 milyon kişi civarındadır.²

Özellikle 2009 yılından beri artışa geçen bu asimilasyon politikası, Türk ve İslam devletlerinde hükümetlerin yaklaşımlarına karşı ciddi popülist eleştirileri beraberinde getirdi. 21.yy'ın başlarından beri tüm dünyada yükselişe geçen; milliyetçilikten kaynağını alan söylemler, beraberinde İslami hassasiyetlerden doğan ümmetçilik fikri ile siyasileri epey zorlamakta. Bir yanda, milli şuur ve İslami hassasiyetlerini bir kenara koyamayan Türk milleti; diğer yanda ise dünyanın politik gerçeklerini göz önünde bulundurmamak zorunda olan Türk siyasileri... Doğu Türkistan sorunu,

¹ Prof.Dr.Atilla Sandıklı, "Sincan Uygur Özerk Bölgesinde Sorunun Kaynakları", Bilgesam

² Stetphanie Nehebay, "U.N Says It Has Credible Reports That China Holds Million Uighurs in Secret Camps", Reuters

dış siyaset dengelerini, tezahüründe iç siyaset dengelerini, söylevleri, ideolojik yaklaşımları ve toplumsal kaygıları derinden sarsan ve sarsmaya da devam edecek gibi duran bir dünya gerçeği.

Bu sorun son yıllarda şiddetini arttırmaya başlasa da Uygur halkı mücadelesine uzun yıllardır devam ediyor. Ve şüphesiz bu mücadele sürecinde tarihe not düşülecek ilklere ve kahramanlıklara imzalarını attılar.

TARİHİN İLK İSLAM CUMHURİYETİ

20.yy'ın başlarında Sovyetler ve Çin'in karşılıklı yoğun mücadelesinden faydalanan Uygur halkı, Kumullu Hoca Niyaz önderliğinde 12 kasım 1933'te Doğu(Şarki) Türkistan İslam Cumhuriyeti'ni kurdu.Bu devlet tarihteki ilk İslam Cumhuriyeti olması dolayısıyla büyük önem arz ediyor ve anayasal açıdan incelenmeye değer. Devletin çalışmaları Kaşgar'da kurulan kabine ile yönetildi. Bu kabine, 1934 yılında "Yaş Türkistan" dergisinde, Habiburrahman el-Bulgari tarafından "Doğu Türkistan Cumhuriyeti Kabinesi" başlıklı makale ile ayrıntılarıyla yayınlanmıştır.³

Doğu Türkistan Cumhuriyeti Kabinesi

Başbakan: Sabit Abdülbaki Efendi

1) İç İşleri Bakanı: Yunus Said Bey

2) Dış İşleri Bakanı: Kasım Can Efendi

3) Milli Savunma Bakanı: Oraz Bey

4) Eğitim Bakanı: Ebdülkerim Mahdum Efendi

5) Maliye Bakanı: Ali Ahundbay Efendi

6) Ziraat ve Ticaret Bakanı: Ebulhasan Hacı Efendi

7) Sağlık Bakanı: Abdullah İşan Hoca Hani

8) İslami Vakıflar Bakanı: Şemseddin Efendi

9) Bakanlar Kurulu Memuru: Hacı Alem Ahund Efendi

"Kabine şuanda siyasi önemi dolayısıyla Kaşgar'da görev yapmaktadır. Cumhurbaşkanı Hoca Niyaz ise Aksu şehrinde bulunmaktadır. Ona karşı duyulan saygı ve sevgi olağanüstüdür. Çünkü Hoca Niyaz, Hacı cihat bayrağını kaldıran ilk Doğu Türkistanlıdır.

Doğu Türkistan Bayrağı, Gök mavisi zemin ortasında bir ay ile beş köşeli yıldızdır."⁴

³ James A.Milward and Nabijan Tursun, "Political History and Strategies of Control in Xinjiang"

⁴ el-Bulgari, "Doğu Türkistan Cumhuriyeti Kabinesi", s5-6

30 maddeden oluşan “1933 Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti Anayasası” 3 Aralık 1933’te, resmi gazete olan, “İstiklal Dergisi”nin ilk iki sayısında yayınlandı. “Yaş Türkistan” dergisinde ise “Kanun-u Esasi” olarak ifade edildi. Derginin 53.sayısında yayınlanan Kanun-u Esasi “SUNUŞ” bölümü şu şekildedir;

“Yurttaşlarımızın genel görüşü ile beraber Doğu Türkistan’da büyük bir milli hareket meydana geldi. Bu hareketin sonucunda Cenab ul Rabbülalemin Mühriban Hazreti Hak Sübhane ve teala’nın lütuf ve inayeti rabbaniyesi ile ve büyük dahimiz, bağımsızlık mücadelesi meydanının kahramanı Cumhurbaşkanı Hoca Niyaz Hacı Hazretlerinin önderliği ve yurttaş kahraman savaşçılarımızın dinini koruma, çaba ve gayretleri ile uzun yıllardan beri kötü yönetim sisteminin vahşetlerine, çeşitli dert ve elemelerine tahammül edemeyen yerli mazlumların göğe yükselen inleyip sızlanmaları, yakarış ve feryatları neticesinde, Cenabı Hakkın büyük dergahına on binlerce hamd ve şükürler olsun ki, Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti ortaya çıkmış, 57 yıldır ümit ederek, Hüdamızdan istediğimiz dini ve milli İslam Hükümeti kurulmuştur.

Bu büyük ilahi lütfun kurulması münasebetiyle Tüzük hazırlanarak cumhuriyet işlerinin bu Tüzüğü kurallarına uygun olarak yapılması gerekli görülmüş ve bu doğrultuda merkez “İstikal Cemiyeti”nin bilim kurulu tarafından bu tüzük hazırlanarak takdim edilmiştir.”⁵

Anayasa’nın ilk iki maddesi şu şekildedir;

Madde 1-Doğu Türkistan Cumhuriyeti, İslam şeriatı esasına dayanılarak kurulmuş olup hak ve saadetimiz olan ve kıyamet gününe kadar değişme ve bozulma olmayacak ilahi Kanun olan Kuran-ı Hakimin hükümlerine göre idare edilir.

Madde 2-Doğu Türkistan Devleti, “Cumhuriyet” usulüne uygun olarak kurulmuştur. Halkının refah ve huzuru için çalışır. Devlet, milleti dışarıdan gelen saldırılardan korumakla meshüldür. Milletten dini, milli ve iktisadi meselelerini idare etmek ve milletin bu gibi isteklerini yerine getirmek ve devletin bağımsızlığını garanti altına almak için Nakin(Çin) Hükümetine ve Milletler Cemiyetine başvurarak, elinden geleni yapar.

Anayasa’nın bu ilk iki maddesini maddi anlamda incelediğimizde, özellikle 2.madde için, devletin işleyişine ilişkin ilkeler koymaktan çok dönemseller sorunlara yönelik stratejiyi şekli manada anayasaya entegre etme amacı güdüldüğü görülüyor. Bu durum şüphesiz diken üzerinde olan devletin bağımsızlığı ve halkın bu devlete karşı olan güvensizliğinden ileri geliyor. Öyle ki Seyfettin Azizi anılarında, halkın bu hükümete hiçbir zaman ümit bağlamadığını yazmıştır.⁶

1934 yılında Hacı Niyaz Bakanlar Kuruluna haber vermeden, Sovyetler ile Ergeştam bölgesinde antlaşma imzalamıştır. Bunun üzerine Bakanlar kurulu acil olarak toplanmış ve bir dizi kararlar almıştır.⁷ Alınan kararlarda Hacı Niyaz’ın alenen hıyanet içinde bulunduğunu ve bakanlar kurulunun müracaatını kabul etmezse Cumhurbaşkanlığı görevinin son bulması için teklifin Millet Meclisine taşınacağı belirtilmiştir.Bu kararlar üzerine Hacı Niyaz Bakanlar Kurulunu tutuklatmıştır. Doğu Türkistan’ın bağımsızlığını tekrar kaybetmesi neticesinde Sovyetler ve Çin bölgede direnişe devam eden 300 bin civarı Türkmeni öldürmüştür.⁸

⁵ “İstiklal Dergisi”,sayı 1-2

⁶ Azizi, Ömür Destanı Zulüm Zindanlarında, s.302-303

⁷ “Yaş Türkistan, sayı 71

⁸ Hayit, “Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleler Tarihi”

Uygur halkı, Hoca Niyaz'ın ihaneti neticesinde İsa Yusuf Alptekin ve Osman Batur'un mücadeleye başladığı yıl olan 1944 e kadar esaret altında kaldı.

Altay Kartalı Osman Batur(İslamoğlu)(1899-1951)

Kahraman anlamına gelen “Batur” ünvanı sonradan almıştır. Asıl adı Osman İslamoğludur. Babası İslâm Bey, annesi Ayça (Kayşa) Hanım'dır. Çocukluk yıllarında dinî dersler aldı. Gençliğinde gerilla savaşını Böke Batur'dan öğrendi. Çinli yetkililer İslâm Bey'den silâhların toplanıp teslim edilmesini isteyince Osman Batur babasının ısrarına rağmen silâhını teslim etmedi ve “Bugün silâh veren yarın canını da verir, istiyorlarsa gelip alsınlar” dedi. Osman Batur'un dağa çıkması Çinliler'in vereceği karşılık yüzünden ilk başlarda halkın tepkisine yol açtı. Fakat yaşanan olaylar onu halk arasında destanlaştırdı. Erikti Altay teşkilât divanı 22 Haziran 1943'te Bulgun'da yaptığı bir törenle Osman'a “Han” rütbesi verdi. Uzun mücadeleler sonucunda Çin karşısında tutunamayacağını anlayan Osman Batur yanında kalan az sayıda adamıyla birlikte 28 Ağustos 1950'de Makay'a çekildi. Osman Batur son savaşını yaptığı Kayız'da 1951 17-18 Şubat gecesine Çin Kurtuluş Ordusu'na esir düştü. 21 Şubat'ta Dunkuang'a, oradan 16 Mart'ta Urumçî'ye götürüldü. Ağır işkencelerden sonra idama mahkûm edildi.⁹

Osman Batur, mücadelesi ve duruşuyla Türk-İslam Dünyası için örnek teşkil eden bir kahramandı. Kimine göre 2.Kürşad kimine göre ise Kafkas Kartalı Şeyh Şamil'in izlerini taşıyan bir mücahid... Nasıl değerlendirirsek değerlendirelim, sonuç olarak; bugün zulüm altında olan Doğu Türkistan için gösterilmesi gereken duruşu vefalı tarih sayfalarına kanıyla kazayan büyük bir kahramandı. Ruhu şad,mekânı cennet olsun.

Yazım'ı Abdülhamit Süleyman Çolpan'ın(1938) “Güzel Türkistan” Şiiriyle Bitirmek istiyorum...

Guzel Türkistan senge ne boldu?
Sebeb vakitsiz güllerning soldu
Çemenler berbad kuşlar her feryad
Hemmesi mahsun bolmaz mı dil şad

Bilmem ne için kuşlar uçmaz bahçeleringde

Birliğimizning teprenmes tagı
Ümdimizning sönmez çiragi
Birleş ey halkım kelkendür çağı
Bezensin imdi Türkistan bağı

Kozgal halkım yeter şunca cevru cefalar

Al bayrağingni kalbim oyğansın,
Kulluk, esaret barçası yansın,
Kur yengi devlet, yavlar örtensin
Ösib Turkiston kaddın kötersin!

Yavran, yaşnab öz vetening gül bağlarında

⁹ Ömer Kul, TDV İslam Ansiklopedisi

